

Ekologiczny wymiar równoważenia turystyki w opiniach i zachowaniach turystów odwiedzających województwo podlaskie

Ecological dimensions of sustainable tourism in the opinions and behavior of tourists visiting the Podlaskie Province

Małgorzata Borkowska-Niszczota

Politechnika Białostocka, Wydział Zarządzania, Katedra Turystyki i Rekreacji

Abstract

The article presents the findings on ecological awareness of the tourists visiting the Podlaskie Province and on their knowledge concerning sustainable tourism. The results of the analysis of the relationships between these elements and the respondents' ecological behaviour are discussed.

Keywords: ecological awareness, sustainable tourism, Podlaskie Province

Wstęp

Warunkiem rozwoju turystyki zrównoważonej jest kształtowanie odpowiedzialnego turysty, odznaczającego się między innymi wysoką świadomością ekologiczną oraz wiedzą na temat samej idei „turystyki zrównoważonej”.

Świadomość ekologiczna oznacza nie tylko zrozumienie i wiedzę o wzajemnych relacjach między człowiekiem a przyrodą, antropogennych zagrożeniach dla środowiska przyrodniczego i potrzebie jego ochrony, ale też poczucie trwałej przynależności do Natury oraz okazywanie jej głębokiego szacunku. Wpływa on

na rutynowe czynności wykonywane w domu lub pracy, zakupy dóbr i usług, sposób spędzania czasu wolnego, wybór miejsca i formy wypoczynku i podróży¹.

Wyrazem tej świadomości powinna więc być kultura ekologiczna turystów, przejawiająca się odpowiednimi zachowaniami w środowisku przyrodniczym, wyborami, postawami i działaniami na jego rzecz, realizowanymi przez uczestników podróży turystycznych na każdym z jej etapów oraz w życiu codziennym.

Zakłada się, iż wiedza zdobyta na różnych poziomach kształcenia oraz w ramach edukacji nieformalnej, powinna przekładać się na praktykę i odpowiednie zachowania i decyzje rynkowe turystów, które pozostają w zgodzie z wymogami zrównoważonego rozwoju.

Edukacja ekologiczna jest więc traktowana jako nośnik szansy na zmiany w myśleniu i postępowaniu człowieka zarówno w życiu codziennym, jak również w trakcie wyjazdów turystycznych. Jej główne cele związane są z:

- prezentowaniem sposobów ochrony wszystkich komponentów środowiska,
- kształceniem umiejętności obserwacji zjawisk przyrodniczych i środowiskowych skutków działalności człowieka,
- kształtowaniem emocjonalnego stosunku do zjawisk i obiektów w środowisku,
- formowaniem pozytywnych postaw wobec zjawisk, obiektów przyrodniczych i środowiska naturalnego jako całości².

Kwestia czy edukacja ekologiczna turystów służąca przekazywaniu i systematycznemu pogłębianiu wiedzy turystów o skutkach różnych form spędzania wolnego czasu i postępowania wobec środowiska, ostatecznie rozwijająca wrażliwość i chęć działania na rzecz środowiska jest wystarczająca i skuteczna pozostaje jednak otwarta. Pojawiają się opinie, że być może nawet większe znaczenie od edukacji ma wymuszanie określonych zachowań poprzez kształtowanie proekologicznej „zrównoważonej” podaży turystycznej (właściwa baza turystyczna), instrumentów ekonomicznych i administracyjnych w ramach zarządzania turystyką. Nakłonieni do pożądanых zachowań turyści znaleźli by się w sytuacji dysonansu poznawczego i dążenie do jego minimalizacji wymuszałyby zmianę postaw turystów.

Zatem sposobem na podniesienie świadomości ekologicznej uczestników podróży turystycznych powinna być sama turystyka. Dobrze zaplanowana i przeprowadzona organizacja turystyki może, a nawet powinna wspomagać proces edukacji

Artykuł prezentuje wyniki badań przeprowadzonych w ramach projektu badawczego finansowanego ze środków na naukę w latach 2008-2011 nr N N114 269734.

¹ Łabuz T. A., 2003. *Wstępne wyniki badań nad świadomością ekologiczną uczestników turystyki nadmorskiej*. Zeszyt Naukowy Wyd. Ekonomii i Zarządzania 10, Politechnika Koszalińska, Koszalin, s. 46.

² Wysokińska B., Krupa J., 2005. *Edukacja ekologiczna w rozwoju współczesnej turystyki*. Materiały II Konferencji Naukowo-Technicznej „Błękitny San”, s. 248.

szkolnej i pozaszkolnej w przekazywaniu treści edukacyjnych, w tym na temat koncepcji zrównoważonej turystyki i w uczeniu zachowań proekologicznych. Turystyka odpowiednio zorganizowana może więc decydować o stosunku turystów do środowiska przyrodniczego. Doskonałym miejscem do kształtowania postaw i zachowań może być samo środowisko w którym turystyka się odbywa, w tym ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne, obiekty turystyczne wdrażające proekologiczne rozwiązania i angażujące w nie swoich klientów.

Innym sposobem minimalizacji ingerencji turysty w środowisko przyrodnicze, która jest jednym z fundamentów turystyki odpowiedzialnej, jest wymuszanie właściwych postaw turystów poprzez zastosowanie instrumentów, takich jak:

- ograniczenia dostępu turystom do najatrakcyjniejszych obszarów poprzez zakazy wstępu,
- wydawanie pozwoleń na wstęp do najbardziej atrakcyjnych rejonów np. w drodze loterii,
- zastosowanie polityki długiego dojścia, poprzez wydłużenie czasu dotarcia do miejsc atrakcyjnych,
- podatki ekologiczne za pobyt na określonym obszarze,
- stosowanie kar za zaśmiecanie i zanieczyszczanie środowiska, itp.

Według Gaworeckiego funkcja kształtowania świadomości ekologicznej współczesnej turystyki nabiera coraz większego znaczenia.³ Turysta realizując różnorodne formy w kontakcie ze środowiskiem przyrodniczym, obserwując różne naturalne procesy zdobywa wiedzę o nim, o jego stanie i zagrożeniach. Obserwując z kolei innych turystów i wykorzystanie przez nich zasobów przyrodniczych, zwłaszcza niewłaściwe zachowania, powinien zdawać sobie sprawę z tego, czym może skutkować takie zachowanie oraz jakie mogą być ich konsekwencje w przyrodzie. Zdobyta wiedza oraz wyobrażenia o zmianach w środowisku powodowanych działalnością człowieka powinny mieć odzwierciedlenie w podejściu turysty do potrzeb wypoczynku, w jego zachowaniach turystycznych związanych z ochroną i zachowaniem przyrody oraz w wartościowaniu walorów przyrodniczych. Turyści odznaczający się wyższą świadomością ekologiczną powinny swoim zachowaniem wskazywać innym normy sprzyjające zachowaniu przyrody.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie wyników badań ankietowych przeprowadzonych wśród turystów odwiedzających województwo podlaskie, dotyczących ich świadomości ekologicznej i wiedzy na temat koncepcji zrównoważonej turystyki, oraz występujących zależności między tymi elementami a proekologicznymi zachowaniami i wyborami respondentów.

³ Gaworecki W., 1994. *Turystyka*. PWE, Warszawa.

Cel, metoda, narzędzie badawcze

Jednym z celów szerszych badań dotyczących zrównoważonej turystyki w województwie podlaskim, przeprowadzonych w latach 2008-2011 wśród turystów, mieszkańców oraz podmiotów świadczących usługi turystyczne, było zbadanie czy turyści funkcjonują lub planują funkcjonować w sposób, który jest zgodny z wymogami zrównoważonego rozwoju. Dla realizacji tego celu przeprowadzono badania metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki ankietowej, wśród losowo wybranych respondentów.

W ramach badań ankietowych turystów wypoczywających w województwie podlaskim próbowano odpowiedzieć na następujące pytania:

- Jaki jest ogólny poziom świadomości ekologicznej badanych?
- Jaka jest wiedza i opinie turystów na temat zrównoważonej turystyki?
- Jakie występują zależności pomiędzy posiadaną wiedzą o koncepcji zrównoważonej turystyki oraz deklarowaną świadomością ekologiczną a ich wyborami i zachowaniami w miejscu wypoczynku?

Narzędziem badawczym wykorzystanym w badaniach był kwestionariusz ankiety składający się z łącznie 40 pytań, z których 8 dotyczyło analizowanych w artykule problemów.

Wyniki badań empirycznych

Badaniem objęto ogółem 769 turystów w województwie podlaskim, przebywających w takich obszarach recepcji jak: Dolina Bugu (19,63% badanych), Puszcza Białowieska (13,00% turystów), Narwiański Park Narodowy (19,24% respondentów), Środkowa Dolina Narwi (18,59% badanych), Biebrzański Park Narodowy (5,20% badanych), Rajgród (6,76% turystów), Pojezierza (11,18% turystów) – Suwalskie, Augustowskie, Sejneńskie oraz Puszcza Knyszyńska (6,37% respondentów).

W grupie badanych 53,96% stanowiły kobiety, zaś 44,73% mężczyźni.

Dominowały osoby w wieku 20-24 lata (24,18%), 35-44 lata (21,45%) oraz 25-34 lata (19,63%). Najmniejszy udział miały osoby w wieku 55-64 lata (5,85%) oraz 65 i więcej – 3,2%.

Badani pochodzili z różnych województw, niemniej jednak dominowały osoby z województwa podlaskiego – 52,27%, mazowieckiego – 18,07%, warmińsko-mazurskiego – 5,72% oraz lubelskiego – 3,5%. Miejscem zamieszkania badanych przeważnie było miasto (różnej wielkości). Jedynie 18,85% pochodziło ze wsi.

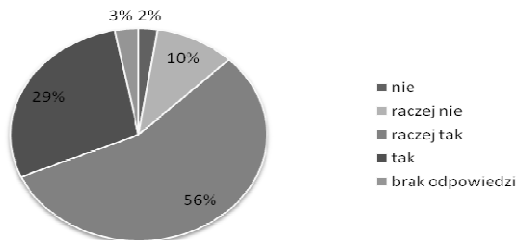
Wśród turystów największy udział pod względem wykształcenia miały osoby z wykształceniem wyższym – 38,49% oraz średnim (zawodowym i ogólnokształcącym) – 36,14%. Najmniejszy udział stanowili turyści z wykształceniem podstawowym – 1,17%, niepełnym podstawowym – 0,26% i bez wykształcenia – 0,26%.

Stan świadomości ekologicznej turystów

Świadomość ekologiczna turystów powinna decydować o ich postawach w trakcie podróży turystycznych oraz przekładać się na określone zachowania wobec środowiska i działania na jego rzecz.

W jednym z wstępnych pytań kwestionariusza ankiety badany miał za zadanie wskazać czy uważa się za osobę ekologicznie świadomą tj. taką, która posiada znaczącą wiedzę na temat skutków oddziaływania człowieka na środowisko i stara się ograniczać swój własny wpływ na środowisko.

Osoby uczestniczące w badaniach w większości uznają siebie za ekologicznie świadome – 84,51%. Dużej grupie brakuje jednak zdecydowanej pewności. Odmiennego zdania jest 12,48% turystów, którzy uznali że nie są świadomi ekologicznie (2,3%) oraz raczej nie (10,14%). Minimalna grupa badanych nie zadeklarowała się co do posiadanej świadomości ekologicznej. Wyniki te zobrazowano na rysunku 1.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

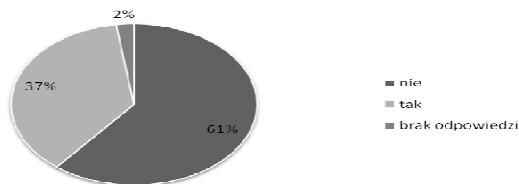
Rys. 1. Postrzeganie siebie jako osoby świadomej ekologicznie

Badania nie wykazały żadnej istotnej zależności pomiędzy miejscem zamieszkania turystów, płcią, wiekiem, wykształceniem i dochodami a świadomością ekologiczną.

Wiedza turystów odnośnie turystyki zrównoważonej

Pięć pytań ujętych w kwestionariuszu ankiety dotyczyło wiedzy turystów na temat turystyki zrównoważonej. Pierwsze z nich miało za zadanie określić czy spotkali się z pojęciem zrównoważonej turystyki.

Wyniki badań (zobrazowane na rysunku 2) pozwalają stwierdzić, iż duża grupa nie spotkała się z tym pojęciem (60,85%). Jedynie 36,80% zadeklarowała styczność.

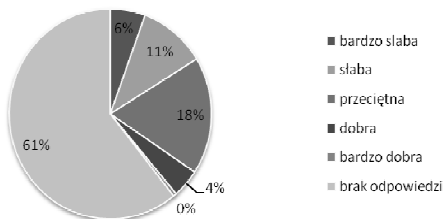

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 2. Znajomość pojęcia zrównoważonej turystyki

Istnieje istotna statystycznie zależność między znajomością pojęcia zrównoważonej turystyki a wiekiem i wykształceniem. Osoby starsze wiekiem częściej spotkały się z tym pojęciem. Duży wpływ miało też wykształcenie i zdobyta w trakcie wiedza. Im wyższe wykształcenie tym częściej spotykano się z pojęciem zrównoważonej turystyki.

W kolejnym pytaniu skierowanym do turystów mieli oni ocenić swoją wiedzę na temat turystyki zrównoważonej. Zgodnie z rysunkiem 3 większość badanych nie potrafiła określić swojego poziomu wiedzy (60,72%). Największa grupa badanych, która dokonała takiej oceny (18,07%) określiła ją jako przeciętna. Dobrą wiedzę dysponuje jedynie 4,42%, zaś bardzo dobrą pojedyncze osoby (0,52%).

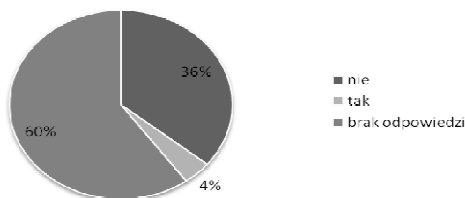

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 3. Ocena wiedzy na temat zrównoważonej turystyki

Nie występuje żadna istotna zależność pomiędzy wiedzą na temat zrównoważonej turystyki a miejscem zamieszkania, płcią, wiekiem, wykształceniem czy dochodami. Nie ma też różnic w odpowiedziach odnośnie wiedzy na temat zrównoważonej turystyki osób świadomych i nieświadomych ekologicznie.

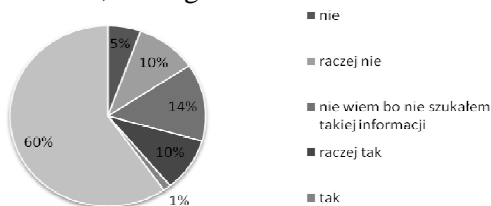
Deklaracje o wiedzy na temat zrównoważonej turystyki zweryfikowano poprzez pytanie o organizacje działające na jego rzecz, propagujące tę ideę. Wyniki badań pokazują, iż jedynie 4,14% badanych jest w stanie wymienić organizacje działające na rzecz zrównoważonej turystyki.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 4. Znajomość organizacji działających na rzecz zrównoważonej turystyki

Warunkiem funkcjonowania w miejscu recepcji turystycznej w zgodzie z koncepcją zrównoważonej turystyki jest dostęp do informacji na jej temat. W związku z powyższym turyści oceniali swoje zadowolenie z dostępności do informacji o zasadach i działaniach na rzecz zrównoważonej turystyki. Zdania w tym temacie były podzielone. Zaprezentowano je na rysunku 5. Zadowolonych z dostępności i jakości informacji było 10,86% badanych (przy czym większość stwierdziła to z niepełnym przekonaniem). Odmiennego zdania było 15,56% respondentów. Podobnie jak w poprzedniej grupie dominowała grupa osób raczej niezadowolonych na tymi, którzy byli tego pewni. Spora grupa badanych (13,87%) nie potrafiła określić swojego zadowolenia, z uwagi na to że nie szukała takiej informacji.

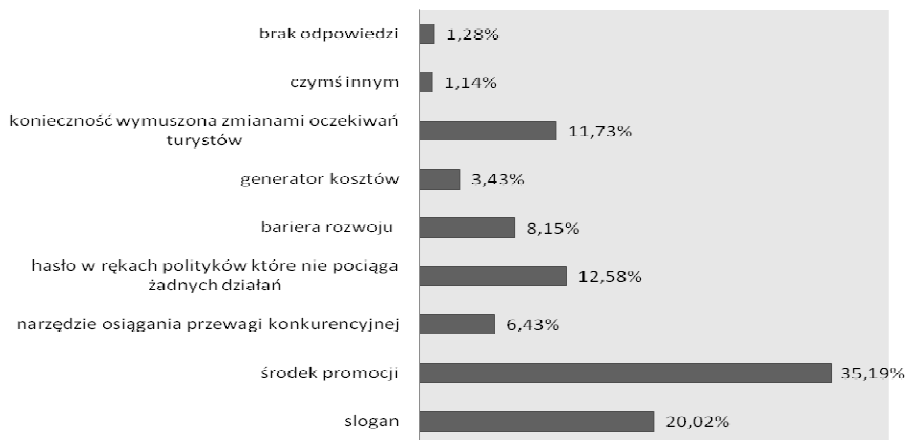

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 5. Zadowolenie z dostępności i jakości informacji o zasadach i działaniach na rzecz zrównoważonej turystyki

Ostatnie pytanie dotyczące wiedzy o zrównoważonej turystyce miało za zadanie określić czym dla turysty jest wskazane w ankiecie pojęcie turystyki zrównoważonej. Po zapoznaniu się z definicją⁴ badani mieli do wyboru 8 wariantów odpowiedzi z których maksymalnie mogli wskazać 3.

Udział procentowy poszczególnych odpowiedzi prezentuje rysunek 6.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych.

Rys. 6. Znaczenie dla turystów pojęcia turystyki zrównoważonej

Z przeprowadzonych badań wynika iż, najczęściej pojęcie turystyki zrównoważonej kojarzone jest ze środkiem promocji pozwalającym przyciągnąć większą liczbę turystów, tylko sloganem lub też hasłem w rękach polityków i władz samorządowych, które nie pociąga za sobą żadnych działań.

Zachowania turystów w miejscu recepcji turystycznej

Z przeprowadzonych badań wynika, iż podobna grupa ankietowanych jaka przyznaje się do świadomości ekologicznej, bowiem prawie 90% uważa, iż jako turyści zachowuje się w sposób proekologiczny. Pomimo tej deklaracji dla blisko 70% respondentów zdarzają się w trakcie wypoczynku niewłaściwe zachowania szkodzące środowisku. Najczęściej jest to hałasowanie deklarowane przez 28,32% ba-

⁴ Turystykę zrównoważoną można zdefiniować, jako turystykę, która jest rozwijana na danym obszarze w takiej skali i w taki sposób, że pozostaje żywotna przez długi czas, oraz nie zaburza i nie degradowa środowiska (społecznego, kulturowego, przyrodniczego), w którym funkcjonuje do takiego stopnia, który zagrażałby rozwojowi innych działań i procesów.

danych. Niewiele mniej osób nie zwraca uwagi na zużycie wody w miejscu noclegu (25,32%), zużycie energii (23,46%) oraz wyrzuca śmieci w miejscach do tego nie przeznaczonych (19,74%). Zdecydowanie mniejszej grupie około 9% badanych zdarza się schodzić ze szlaku na obszarach chronionych, niszczyć roślinność, zbierać grzyby i owoce runa w miejscach zakazanych. Niewielka grupa badanych (około 2%) jest świadoma tego, iż zdarza się im uprawiać zakazane formy turystyki.

Dla tych osób zachowujących się z sposób niezgodny z ideą turystyki zrównoważonej, to jest takich, które wyrzucają śmieci w miejscach do tego nie przeznaczonych, hałasują, niszczą roślinność, nie zwracają uwagi na zużycie energii, schodzą ze szlaku na obszarach chronionych, zgodnie z wynikami badań bogactwo i czystość środowiska przyrodniczego są mało istotne.

Respondenci zapytani o zachowania innych towarzyszy podróży, w 63% odpowiadali iż zachowują się w sposób proekologiczny. Przeważnie skłaniały się do takiego stwierdzenia osoby, które uznawały iż same zachowują się w sposób proekologiczny. Jednakże poproszeni o wyszczególnienie niewłaściwych zachowań jakie zdarzają się innym, stosunkowo duża grupa wskazywała na poszczególne ich kategorie, takie jak: wyrzucanie śmieci w miejscach to tego nie przeznaczonych (66,8%), hałasowanie (53,93%), niszczenie roślinności (27,03%), nie zwracanie uwagi na zużycie wody (22,31%), rozpalamie ognisk w miejscach zagrażających pożarem (20,6%), nie zwracanie uwagi na zużycie energii (19,88%).

Świadomość ekologiczna i wiedza o zrównoważonej turystyce a zachowania i wybory turystów

Z przeprowadzonych badań⁵ wynika, iż turyści deklarujący się jako bardziej świadomi ekologicznie przy wyborze miejsca noclegu kierują się stanem środowiska przyrodniczego i kulturowego. Mniejsze znaczenie ma dla nich cena, jakość usług czy standard obiektu. Osoby świadome ekologicznie częściej uważają, że inni turyści zachowują się w sposób proekologiczny oraz korzystniej oceniają wpływ turystyki na środowisko. Częściej są też zainteresowane informacją na temat zachowań proekologicznych w miejscu wypoczynku.

Respondenci uznający swoje postawy wobec środowiska za ekologiczne częściej niż osoby nieekologiczne deklarowały swoją styczność z pojęciem zrównoważonej turystyki. Również ci turyści, którzy spotkali się z pojęciem zrównoważonej turystyki, uważali się za osoby bardziej świadome ekologicznie.

⁵ W ramach analizy statystycznej stosowano przede wszystkim test χ^2 , Kruskala-Wallisa oraz Manna-Whitney'a. Poziom istotności $p \leq 0,05$.

Zauważa się także zależność pomiędzy znajomością pojęcia zrównoważonej turystyki a stosowanymi kryteriami przy wyborze miejsca noclegu. Osoby, które kierowały się wybierając obiekt noclegowy jego małym oddziaływaniem na środowisko, charakterem i stanem otoczenia przyrodniczego oraz charakterem i stanem otoczenia kulturowego częściej spotkali się z pojęciem zrównoważonej turystyki niż pozostałe osoby wskazujące inne kryteria wyboru. Oznacza to zastosowanie przez turystów znajomości koncepcji zrównoważonej turystyki i jej zasad w praktyce.

Dla osób, które spotkały się z pojęciem zrównoważonej turystyki bogactwo i czystość środowiska przyrodniczego miejsca wypoczynku były bardziej istotne, niż dla innych nie mających styczności z koncepcją.

Występują także istotne statystycznie relacje pomiędzy znajomością koncepcji zrównoważonej turystyki a preferowaniem „zrównoważonych” form turystyki oraz zachowaniami proekologicznymi w miejscu recepcji turystycznej. Osobom, które spotkały się z pojęciem zrównoważonej turystyki bardziej odpowiadają „zrównoważone” formy turystyki, tzn. realizowane na obszarach przyrodniczo cennych, w niewielkich grupach lub indywidualnie, ukierunkowane na poznawanie i przeżywanie walorów przyrodniczych i kulturowych. Turyści, którzy mieli styczność z turystyką zrównoważoną częściej zachowują się w czasie podróży w sposób proekologiczny.

Wiedza o turystyce zrównoważonej powinna skutkować wyborem zrównoważonych form podróżowania (transportu) zarówno przy dotarciu do miejsca wypoczynku, jak również podczas przemieszczania się w miejscu destynacji. Wyniki badań pokazują, iż nie występuje zależność pomiędzy spotkaniem z pojęciem zrównoważonej turystyki a wyborem określonych środków transportu, zwłaszcza proekologicznych, w trakcie podróży do miejsca docelowego turysty. Zauważa się jednak istotną zależność statystyczną między stycznością z koncepcją a sposobem przemieszczania się w obrębie miejsca wypoczynku. Osoby, które najczęściej przemieszczają się samochodem w obszarze recepcji częściej nie spotkały się z pojęciem zrównoważonej turystyki.

Istotna zależność statystyczna występuje także w ocenie atrakcyjności turystycznej walorów przyrodniczych miejsca recepcji w zależności od znajomości koncepcji zrównoważonej turystyki. Osoby, które miały styczność z pojęciem zrównoważonej turystyki wyżej oceniali atrakcyjność turystyczną walorów przyrodniczych niż ci którzy się z tym pojęciem nie spotkali.

Badania nie wykazują zależności pomiędzy zadowoleniem z dostępu do informacji o zasadach i działaniach na rzecz turystyki zrównoważonej a działaniami jakie podejmowane są przez turystów na rzecz ochrony środowiska.

Istnieją istotne zależności pomiędzy oceną zadowolenia z dostępu do informacji (głównie dla wskazań „nie wiem” i „raczej nie”) a świadomością ekologiczną turystów. Większość osób, które odpowiedziały że nie wiedzą czy są zadowoleni z informacji, ponieważ jej nie szukali – uważały się za osoby raczej świadome ekologiczne. Turyści z kolei którzy byli raczej niezadowoleni z dostępności i jakości informacji o działaniach na rzecz zrównoważonej turystyki, w większości zadeklarowali się jako świadomi ekologicznie.

Podsumowanie

Większość badanych turystów odwiedzających województwo podlaskie określa się jako osoby świadome ekologicznie oraz deklaruje iż w trakcie podróży turystycznych zachowuje się proekologicznie. Pomimo tej deklaracji wielu respondentom zdarzają się jednak niewłaściwe zachowania mogące szkodzić środowisku.

Dla dużej grupy badanych (ponad 60%) pojęcie zrównoważonej turystyki jest obce, a poziom deklarowanej świadomości ekologicznej nie różnicuje wiedzy na temat turystyki zrównoważonej. Niespełna 20% badanych dysponuje przeciętną wiedzą na temat turystyki zrównoważonej, bardzo dobrą i dobrą jedynie pojedyncze osoby. Pojedyncze osoby mogą pochwalić się także znajomością organizacji działających na rzecz zrównoważonej turystyki, propagujących tę ideę. Stąd też niewielka grupa (ok. 10%) respondentów jest zadowolona z dostępności informacji o działaniach na rzecz turystyki zrównoważonej. Badani nie zadowoleni z dostępności informacji o działaniach na rzecz turystyki zrównoważonej uważają się za świadomych ekologicznie. Z kolei turyści nie interesujący się informacją na temat zachowań proekologicznych w turystyce są mniej świadomi ekologicznie.

Z badań wynika, iż znajomość koncepcji zrównoważonej turystyki skutkuje bardziej proekologicznymi zachowaniami i wyborami u turystów. Osoby, którym koncepcja turystyki zrównoważonej niej jest obca przywiązują wagę przy wyborze miejsca noclegu dla jego małego oddziaływania na środowisko, stanu środowiska przyrodniczego i kulturowego w pobliżu obiektu. Ma dla nich znaczenie bogactwo i czystość środowiska miejsca wypoczynku. Bardziej odpowiadają im zrównoważone formy turystyki, a w trakcie podróży częściej zachowują się w sposób proekologiczny. Wyżej także oceniają atrakcyjność turystyczną walorów przyrodniczych. Turyści, dla których ważna jest jakość środowiska przyrodniczego i kulturowego miejsca wypoczynku i zwracają na nie uwagę przy wyborze miejsca noclegu, reprezentują ponadto postawę bardziej ekologiczną od innych turystów, dla których te czynniki nie mają istotnego znaczenia.

Z związku z tym, iż zachowania wielu turystów odwiedzających województwo podlaskie pozostają jednak w sprzeczności z założeniami koncepcji turystyki zrównoważonej, a ich wiedza na jej temat jest minimalna (jedynie szerszą wiedzą na temat turystyki zrównoważonej osoby starsze i lepiej wykształcone), istnieje potrzeba szerszego włączenia różnych podmiotów w przekazywanie informacji odnośnie tej idei, jej założeń i celów oraz sposobów ich realizacji.

Poza instytucjami kształcącymi na różnych poziomach, większy udział w edukacji turystycznej mającej na celu ukształtowanie odpowiedzialnego turysty (odznaczającego się wysoką świadomością ekologiczną, której wyrazem będzie kultura ekologiczna zauważalna na wszystkich etapach podróży turystycznej) powinny mieć władze lokalne zarządzające obszarami recepcji turystycznej, organizacje pozarządowe zarówno turystyczne jak i „nieturystyczne” angażujące się w ochronę dziedzictwa przyrodniczego poprzez wpływanie na turystykę, a w szczególności same podmioty działające w branży turystycznej.

Podmioty turystyczne, przede wszystkim świadczące usługi hotelarskie, świadome potrzeby działania zgodnie z koncepcją zrównoważonej turystyki powinny popularyzować ją w grupie swoich klientów oraz stwarzać odpowiednie warunki do aktywnego ich włączenia w inicjatywy proekologiczne podejmowane we własnym obiekcie.

Piśmiennictwo

1. Gaworecki W., 1994. *Turystyka*,. PWE, Warszawa.
2. Łabuz T.A., 2003. *Wstępne wyniki badań nad świadomością ekologiczną uczestników turystyki nadmorskiej*. Zeszyt Naukowy Wydz. Ekonomii i Zarządzania 10, Politechnika Koszalińska, Koszalin, s. 46.
3. Wolny I., 2002. *Biuletyn Eko-Edukacyjny*. Dodatek do Przyrody Polskiej 11.
4. Wysokińska B., Krupa J., 2005. *Edukacja ekologiczna w rozwoju współczesnej turystyki*. Materiały II Konferencji Naukowo-Technicznej „Błękitny San”, s. 248.